

SOSYAL BAKIMDAN DİL

Dr. NECİP ÜÇÖK

Lengüistik Doçenti

Adına "Dil,, dediğimiz semboller kompleksinin sosyal bakımdan incelenmesine geçmeden önce, dilin mahiyetini azıcık araştırmamız yerinde olacaktır sanıyorum.

Birbirinin dillerinden anlâmıyan iki kişiyi bir yere kapatıp dünya ile ilgilerini keselim. Bir zaman sonra onların elleri ayakları, kaşları gözleri ile işaretten başlayarak yavaş yavaş birbirlerine duygu, ve isteklerini, gördükleri işleri bildirmeğe yarıyacak, anlatmak kudretinde olan bir vasıta meydana getirdiklerini görürüz¹. En geniş mânasıyle, yani bir anlaşma vasıtası olarak eller, ayaklar ve benzeri araçlarla yapılan işaretleri de içine alan bu müesseseye-biz Dil (Langage) adını veriyoruz. Bu geniş manâsiyle dili bizim "*konusup görüşmek,,* deyimimizden de çıkarabiliriz. "*Konusup,,* hiç şüphe yok ki, "*konmak,,* mastarının birlik (müşareket) ulacı (gârondif) dir ve bir araya, birlikte oturmak mânasına gelir. "*Görüşmek,,* de *görmek* mastarının birlik şeklidir. Şu halde "*konusup görüşmek»* aşağı yukarı biraraya oturup karşılıklı birbirinin mimik, el ve ayak, vücut hareketlerini, işaretlerini görmek mânasında kullanılmış ve kullanılmakta olsa gerek. Şimdi burada (Langage) kelimesinin çeşitli mânalarını inceliyecek değiliz. Dil kelimesinin bizim bellegimizde canlandırdığı hayal, anlam ve kelimeye dayanan, yani işitme duyumuza hitap eden, seslerden meydana gelmiş, dildir. Bu bakımdan tetkik edildiği zaman da seslerden teşekkül eden dil, tıpkı koku, mimik işaret dili gibi bir semboller sistemidir. Ancak koku dili, işaret dili ve benzeri diller sadece ihbarda bulunmağa yaradığı halde, bizim burada konumuz olan dil, kelimeler üzerine kurulmuş olduğu, kelimelerin her birinin de bir çok mânası bulunduğu için, ihbarda bulunmakla beraber, aşağıda göreceğimiz gibi, daha bir çok değerleri de içinde saklar. Dinî diller de bunlardan biri olmak karakterine sahiptir; çünkü onlar da ses dili oldukları halde, tıpkı ölü diller gibi, artık kalıplaşmışlardır. Onların çoğumuz için çekici olan tarafı anlaşamamalarıdır: katoliklerin latince duaları, islâm âleminde arapça Kuran hep bu kategoriye girerler.

Bizim burada ele almak istediğimiz dil, hiç şüphe yok ki, bir çok konuşmalardan vücut bulmuştur. Bu yönden bakıldığı zaman o, düşüncelerimizi açığa vurmağa, duygularımızı karşımızdakine anlatmağa, haber vermeğe, bir durumu açıklamağa yarar gibi görünür; fakat en

¹ D. T. C. Fakültesi dergisi Cilt II, Sayı 2 S, 313 öte.

basit haber vermelerde bile dil, sadece bir anlaşma vasıtası olmaktan çok uzaktır. Çünkü dil soyut bir tesis, bir vasıta, bir âlet olmaktan çoktan çıkmıştır. O, emirleri altında dile ait düşünmenin vukua geldiği kaide ve alışkanlıkların topudur. Hocam E. Winkler'in dediği gibi² o, bir topluluğun bütün geçmişi ve haliyle kültürünü, mizaç ve tabiatını, duygu ve hassasiyetini, görenek ve geleneğini aksettiren bir aynadır. Böyle olmasaydı da dil bir takım durumları, hâdiseleri başkalarına ulaştıracak bir vasıttan ibaret bulunsaydı, meselâ: "*Bugün yine azarlandım,*" cümlesini kabul edip de aynı ihbarı yapan "*bugün yine zaparta yedim,*" cümlesini pek laubali, "*bugün yine okşandım,*" cümlesini de pek süslü bulup reddetmezdik. Görülüyor ki dil, yalnız anlaşmağa yarıyacak bir vasıta değil, aynı zamanda çeşitli değerleri içinde saklıyan bir bütündür.

Bir bakıma dil yalnız konuşma şeklinde tezahür eder, fakat o sadece bir konuşma değildir. Konuşma onun dışı. çevrilmiş bir tarafıdır. Konuşmaksızın da dil olabilir, çünkü düşünme de dil sayılır; Şu halde gerek konuşma gerek düşünme kelimelere bağlı birer varlıktırlar, kelimelerin üstüne kurulmuşlardır. Öbür yandan kelimeler anlamların yerine geçmiş birer işaret veya sembol olduklarından, bizim zihin hayatımız hep kelimeler üzerine oturtulmuştur diyebiliriz. Çünkü anlamlar ancak ve yalnız dil yardımıyla kendi kendimize yarattığımız bir takım hayallerdir. Kelimeler bu hayallerin yerine geçmiş oldukları gibi düşünme üzerine de etkiden geri durmazlar. Bu, itibarla dil, bize sadece düşünme için zaruri olan materyali vermez, aynı zamanda hassalarımızın yardımcı¹⁸ duyduklarımızı, fikrî, yani öznel (subjectif) olanı tabiattaki nesnel (objectif) olanla çözülemez bir şekilde birbirine bağlar. Böylece insan oğlu kendisi tarafından işlenerek meydana konulmuş olan âletler ve vâsıtalarla görünmiyen bir anlamlar ve düşünceler, dünyası kurar ve yine böylece kendisini doğurmuş olan, dolayını çevreleyen tabiatın üstüne yükselir, işte bu işi her millet kendine göre kendi biçiminde yapar. Çünkü her millet bir dilbirliğidir. Dilbirliği demek düşünme birliği demektir. Zira dil insana çevresini görüş, hayatı görüş.ve nihayet dünyayı görüş öğretir. Meselâ neden gürcücede "*seviyorum,*" gibi iş gösteren etkili bir şekil kullanılmıyor da "*sevgi benimdir, sevgi bana aittir* veya *ben sevgiye sahibim*" şekillerinde tercüme edebileceğimiz duyumsal bir form kullanılıyor? Çünkü gürcüler dünyayı, insanlar arasındaki münasebeti başka açıdan görüyorlar. Onlar için "*sevmek,*" diye bir iş bir aksiyon yoktur, ancak sahip olunabilecek "*sevgi, aşk,*" diye bir şey vardır. İşte bundan dolayı şu veya bu milletin dilini dil olarak, yani insanlar arasındaki münasebetlere, onların birbirleriyle anlaşmalarına yarıyan bir vasıta olarak değil, bir stil olarak değerlendir-

² Vom sprachwisaenschaftlichen Denken der Frauosen (Wörter und Sachen Neue Folge Bd. I, 1938 Heft 2, S. 83).

dirmelidir. Şu halde "Stil nedir?» gibi bir soru karşısında bulunuyoruz.

Yukarıda söylediğimiz gibi insan oğlunun dili ses, anlam ve düşünme üzerine kurulmuş plan analiz ve sentez ameliyelerinden ibarettir. Gerek konuşanda, gerekse dinliyende bu ameliyeler her çeşitten duyular, kuvvetler, durum ve mizaç değişimleri gibi tezahürlerle el ele gider ki, biz bunlara dile ait teşekküllerin değerleri diyoruz. İşte stil, konuşan bir kimse, bir şair veya en geniş manada bir dilbirliği tarafından konulan bu değerlerin topunun karakteristik hususiyetidir³.

Her sanat eserinde bir üslup vardır; çünkü her sanat eseri bir takım değerleri içinde saklar. Topluluğun dili ile bir şahsın meydana getirdiği sanat eseri, meselâ şiir arasında bir fark mevcuttur. Millî dil, tabiatıyla bir şiir olmakla beraber, muhteva bakımından çeşitlidir; buna karşılık şahsın meydana getirdiği sanat eseri olan şiirin muhtevası bellidir. Her sanat eserinde bir motif veya konu bulmak kabildir, fakat millî dilin ne motifi nede konusu vardır. İşte ancak bu yüzden ve yine ancak bu manada o bir stildir diyoruz⁴.

Dilin vücut bulması için, yukarıda da söylediğimiz gibi, en aşağı iki kişinin hazır olması gerektir. Çünkü bizim anladığımız mânada dili, dilbirliğinin dünyayı görüş tarzını içinde aksettiren bir ayna mahiyetinde olan dili ancak çokluk meydana getirir. Bir şahıs ancak söyleme verebilir. O halde dilbirliğinin var olabilmesi için en aşağı iki kişinin mevcudiyetine lüzum vardır. Bunun en yalın örneğini, yani iki kişilik bir birliği ailede görebiliriz. Bu sözlerimizle dil mutlak surette ailede başlar demek istemiyoruz. Onun başlangıcı hakkında kesin bir şey söyleyemeyiz. O belki ailenin içinde, belki de ailenin dışında başlamıştır. Adına dil dediğimiz, insanı hayvandan ayıran bu soyut kavramın menşei ailenin dışında olabilir; fakat muhakkak olan bir şey varsa, o da çocuğun anadilini ana kucığında, baba ocağında öğrendiğidir. Çocuk burada dili ,öğrenirken alay ve istihzaya maruz kalmaz, bilâkis ona büyük bir tatlılık ve sevgi ile dil öğretilir. Çocuk *gitti* yerine *ditti*, *getir* yerine *detir* dediği zaman hiç bir ana, baba onunla alay ederek "masalla nede güzel konuşuyorsun !,, demez; tersine yavruları, yanlış da olsa, konuşmağa başladığı için, sevinçten ağzı kulaklarına vararak ; "Artık yavrum *ditti*, *detir* diye konuşmağa başladı., şeklinde cümlelerle iftiharla arkadaşlarına anlatır. Çünkü o bilir ki, çocuğun bu şekilde konuşması arzidir, ileride bu çeşit konuşma normalleşecektir. Bu yüzden çocuk büyüdüğü zaman, küçüklüğünde kendine dil öğretilirken böyle nüvaziş ve sevgi gösterildiği, bilinçaltı minnettarlık adını verebileceğimiz bir duygu ile dolu olduğu, mensup olduğu birliğin diline karşı saygı ve sevgi beslediği için yanlış konuşmaktan sakınır, yoksa herhangi bir alaya hedef olmaktan korktuğu için değil. Demek

³ E. Winkler: Grutfdlegung der Stilistik, Leipzig, Verlag von Velhagen u. Klasing S. 4.

⁴ Karl Vossler: Geist und Kultur in der Sprache, Heidelberg 1925 S. 155 St.

istiyorum ki, bizim yanlış konuşmaktan çekinmemizin kökleri, bir çok kimselerin kabul etmek istedikleri gibi, alay mevzuu olmaktan korktuğumuzda değil, içinde yaşadığımız dilbirliğinin bu kutsal servetine karşı duyduğumuz saygı ve sevgide aranmalıdır. Yanlış konuşmamıza engel olan şey sadece bu kutsal birlik servetimize karşı duyacağımız utançtır, başka bir şey değil.

"Dil, bir insan topluluğunu bir arada tutan en kuvvetli bağlardan biridir, belki de biricik bağıdır.» diyoruz. Şimdi burada bir soru baş göstermektedir: "Acaba dil, başlı başına bir topluluğu millet yapmak iktidarına sahip midir?», yahut başka kelimelerle söyliyecek olursak, "ayni dili konuşanların bir millet olmalarına imkân var mıdır?., Bu soruya pek tabii olarak "Hayır!., cevabını vereceğiz. Çünkü, evet dil, Vendryes'in ⁵ iddiasının aksine olarak, bir milletin sadece ifade tarzını değil, aynı zamanda düşünüş tarzını ve zihninin işleyiş tarzını da açığa koyar; fakat o, başlı başına bir millet kurmak mevkiinde değildir. Böyle bir şeyin teessüsü için duygu, gelenek, ruhi durum ve benzeri birlik değerlerin mevcudiyetine lüzum vardır, Öyle olmasaydı meselâ herhangi yabancı bir dili adam akıllı öğrenen, o dili bülbül gibi konuşan bir kimsenin Öğrenmiş olduğu yabancı dilin topluluğuna girmiş olması, o millettten sayılması icabederdi. Fakat yine buna rağmen bir ferdin hangi millete mensup olduğunu tesbit etmek istediğimiz zaman, ilk önce onun mensup olduğu dilbirliğini araştırırız. Zira dil müşterek bir dünya görüşü tesis ettiği için bütün başka birliklerin temelidir. Ancak ve yalnız dilbirliği içerisinde bir çok kimselerin bir arada yaşamaları ve aynı tarzda iş görmeleri kabildir. Bir misal verelim: Türkçemizde "Arı beği» diye bir terim var. İmdi hepimiz biliriz ki, *arı beği* adını verdiğimiz arı dişidir. O halde nasıl oluyor da dişiye (Bey) deniliyor? Mantıki ve doğru olanını söylemek icabetseydi, "*Begüm arı; hatun, katan arı,*., dememiz veya benzeri bir terim kullanmamız lâzım gelirdi. Halbuki hukuk bakımından inceliyecek olursak, Türklerin atacı (patriarchal) aileyi esas tutan bir aile görüşüne sahip olduklarını görürüz.⁶ İşte dünyayı, insanların aralarındaki hukukî münasebetleri bu açıdan görüş, Türklere «*arı beği,*., deyimini vermiştir, veya daha doğrusu ancak dil eliyle onların bu görüş tarzına sahip olduklarını anlıyabiliriz.

Aynı dile sahip olanların, hepsi birbirine bütün başka birliklerin

⁵ Le Langage, Introduction linguistique à l'histoire, Edit. A. Michel Paris 1939, S. 279.

⁶ Arı için bk. N. Üçök, Fakülte Dergisi Kilt I, Sayı 4, S. 12 ötesi Bal... Fikrime göre Bal.ve Arı fino-ugriyenlerden alınmış bir meta olduğu halde türkçemizdeki (*Arı Beği*) deyiminin bu dillerdeki karşılığı bu şekilde değildir. Meselâ macarcada arı beğinden bahsedilirken sadece *kiralynö*, kraliçe, veya *mehek kiralynöje'arı* kraliçesi' denilmektedir (Prof. H. Kun lütfen ağızdan). Her ne olursa olsun bu mesele, «Arı Beği» meselesi üzerinde durulacak konuların en önemlilerinden birisi olsa gerek.

mensuplarından daha yakındırlar. Hatta onlar birbirlerine ve dillerine talihleri yüzünden ta ezelden, belki de, eğer böyle bir şey varsa, ta "Kalı Belâ,, dan bağılıdırlar. Görülüyor ki, dil başlı başına bir menfaat birliği kurabilmekten çok uzak olmakla beraber, bir topluluğu millet yapan, onları bir arada tutan öğelerin başında gelmektedir.

Madem ki dil başlı başına bir menfaat birliği yaratmağa muktedir değildir, o halde yapma diller de yaşama kudretinden mahrumdurlar. Menfaat kelimesiyle insanların aralarındaki anlaşma ve alış veriş gibi işleri temin keyfiyetini »anlamak istiyorum. Dilin temin ettiği yalnız bunlar olmadığından, yapma diller ve bunların başında gelen Esperanto da yaşayamaz fikrindeyim.. Bunun en basit sebebinin kelimelerin çok manalı oluşunda ve yine kelimelerin gerek form gerekse mana bakımından bir teviye şekil değiştirmelerinde aramalıdır. Halbuki esperanto ve benzeri yapma diller her anlamı bir lengüistik teşekküle, bir kelimeye sıkıştırma amacını gütmektedirler. Eğer diller kendi kaderlerini kendileri tayin edebilselerdi, kelimeler de canlı olmayıp sadece boş kalıplardan ibaret bulunsalardı, o zaman uluslar arası dil yaratma pek kolaylaşacak, biz de yeni bir kat elbise, bir oda takımı, bir tip lokomotif yapar gibi zihnimizin tezgâhında hergün yeni bir dil, cansız bir işaretler sistemi yaratacağıktık. Halbuki vaziyet hiç de böyle değildir. Farzedelim ki bugün birbirinden ayrı yüz memlekette 130.000 esperantocu bulunsun ve esperanto bugün için konuşulan bir sistem olsun, fakat onun yarın için değişimiyeceğini kim bize temin edebilir? Çünkü şimdilik bu haliyle o, bizim anladığımız manada bir dil olmaktan çok uzaktır; yabancı kelimelerle söyliyecek olursak o bir "langue,, değil, olsa olsa dar manâsiyle bir "langage,, dir. Zira onun kelimeleri tıpkı mors sisteminin işaretleri gibi, kalıplaşmış bulunmaktadırlar. Böyle kalıplaşmış işaret sistemleri ise bizim mevzuumuzun dışındadırlar.

Dil müşterek menfaat duyularının üstüne değil, ancak ve yalnız şairane stil duyularının üzerine kurulmuş olabilir. İşte yine bu sebepten insan oğlu kendi dilinin, dil bir birlik, bir münasebet vasıtası oldukça değil, şahsi bir stil oldukça efendisidir⁷. Şu halde dil bahsinde iki cihet ortaya çıkıyor: dilin ferdi veya şahsi olan tarafı, dilin birlik vücuda getiren tarafı.

Dil, gerçekten konuşmalardan meydana gelir. Yazı, yani mecmualar, gazeteler, kitaplar halinde ortaya atılan dil, konuşmaların doğrudan doğruya göze hitap eden bir şeklinden başka bir şey değildir; konuşma sayılabilir. Konuşma ise fertlerde ayrı ayrı kendini gösterir. Bu yüzden de her fertte dil vardır diyebiliriz. Fertlerin her biri dile sahip olduğuna göre, dil objektif bir nesnenin bütün evsafına maliktir.. O halde "Herkesin kendine göre bir dili var mıdır?» diye kendi kendimize sorabiliriz. Buna vereceğimiz cevap "Hayır!,, olacaktır. Çünkü

⁷ K. Vossler, S. g. e. S. 191

tek fert söyleme verebilir, dil veremez; sonra meselâ herkes konuşur, fakat hiç bir kimse ötekiler için bir kaide hükmünde olan tükçeye sahip değildin Eğer bunun aksi olsaydı, o zaman dil bir faaliyet olmaktan çıkmış, bir eser derekesine inmiş olurdu ki,"değişmemesi icabederdi. Halbuki dil bir teviye aşırır, bir teviye değişir ve yenilenir. Peki dilin yenilenmesi ne şekilde vukua gelir? Dili yapanlar şahsiyetlerdir. Zira bizim burada anlamak istediğimiz manada .konuşma fert değil şahsiyetler tarafından meydana getirilir. Şahsiyet mefhumu ise artık fert gibi insan kılığında değil, ilâh kılığındadır. Bu anlam, şahsiyet anlamı fert olanı" gökselleştirir, ilâhlaştırır. Her insan herhangi bir dış rolde kendini kaybettiği, yani o rolü taklit ettiği zaman bir fert, bu rolü gerçeğe ulaştırdığı, gerçeğe ulaştırmakla kendi kendini bulduğu zaman da bir şahsiyettir⁸. Her fert, bilerek veya bilmiyerek, şahsiyet olmak istediği için dil meselesinde yenilikler yapmak arzusundan hiç bir vakit vazgeçemez. Fakat yaptığı yenilikler, onun yarattıkları sosyal tabaka tarafından ya kabul edilir veya edilemez, edilmez. Bunun için de o ferdin gerçekten bir şahsiyet olması lâzımdır. Bununla beraber bütün yenilikler daima analogi, yani benzetme yolunu takip eder. İşte bu yüzden topluluk ile şahıs arasında devamlı bir savaş sürüp gider. Çünkü şahsiyet olan fert yarattıklarını birliğe kabul ettirmeğe uğraşır, birlik de bazı hallerde onu kabulden çekinir. Şahsiyetin yaptığı yenilikler önce en yakınları tarafından kabullenir, sonra da etrafa yayılır. İş buraya vardı mı artık bir dil meselesi ile karşı karşıya bulunmamaktayız demektir. Burada tam bir moda meselesi vardır, burada taklit etmenin ruhî kaideleri hüküm sürer. Tıpkı ismet Paşa Enstitüsünde yaratılan model bir elbiseyi, gücü yetsin veya yetmesin, her bayanın giymek istemesi gibi, şahsiyet olan ferdin yarattığını da bu ruhî kanuna uyarak, onun sürükleyici etkisi altında herkes diline sokmağa, ağızından düşürmemeğe çabalar. Türkçemize yeniden mal olan *gelenek; önem, olay, etki* ve benzerleri güzel kelimeler hep bu suretle ortaya çıkmış değil midir, işte yine bu savaşı göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki, bütün yeniliklerin anası her türlü kayıt ve şarttan uzak olan aile dilidir.

Birçok psikolojik tecrübeler yeni anlamların daima bir bakışta kavranır, anlaşılır oldukları müddetçe tutunabildiklerini göstermiştir. Öyle ise tutunmalarını istediğimiz anlamlar, yani kelimeleri yaratmak için üzerinde yürümemiz lâzım gelen en kısa yol, onların önceden mevcut olanlara benzetilerek yapılmaları yoludur. Yalnız bu suretle onlara dil içerisinde bir yer sağlamış oluruz. Şu halde her şahıs, her şahsiyet olan kimse bu noktayı göz önünde bulundurmağa mecburdur. Bu yüzden ondan istiyeceğimiz ilk şey, kendi anadiline hakim olması keyfiyetidir.

Yukarıda tekrar tekrar söylediğimiz gibi dil, bir menfaat birliği kur-

⁸ K. Vossler, a. g. e. S. 10 v. d..

maktan çok uzaktır. Fakat o dünyayı aynı açıdan görüş birliği vücade getirir. Yani dilbirliği demek kültür birliği demektir, işte bu sebepten dil birlikleri içerisinde bir takım küçük topluluklar vardır ki, biz bunlara lehçe adım takıyoruz. Bizim için lehçe veya diyelek, bir dilbirliğinin içinde duyulur derecede ayrılıklar gösteren hususî konuşma tarzlarının topudur⁹. Madem ki diyelekler bir dil topluluğu içerisinde az da olsa ayrılıklar gösteren bir camianın dilidirler, şu halde onlar da anadil içinde başka türlü tarafları da bulunan bir kültür topluluğunu birbirine daha sıkı bir surette bağlıyorlar demektir. Öyle ise lehçeler nasıl teşekkül ederler ve mahiyetleri nedir?. Bu sorunun cevabını şöyle vermek doğru olur:

Her dilberliğinde iki ayrı kuvvet karşı karşıya çalışır. Bunlardan birisi bir merkezde toplanmaktan kaçınır, böylece birlik teşkil eden dil sahalarını birbirinden ayırır. İşte bu kuvvetin faaliyeti sayesinde diyelekler daima daha kesin olarak birbirinden ayrılırlar. Eğer bu istikametteki inkişaf tam gerçekleşebilmek iktidarında olsaydı, bu işin sonunda ne kadar dil sahaları, aileler, hatta söyliylen fertler varsa, o kadar da hususi dil şekilleri meydana gelirdi. Fakat bu kuvvetin faaliyetinca diyelekler yaratmağa, daha ileriye gidecek olursak, aile dilleri vücade getirmeğe yarar. Bir millet içerisindeki çeşitli sınıfların dilleri de, bunlarda menfaat bakımından değil, görüş açısı bakımından, kütür bakımından bir beraberlik hüküm sürdüğü için, yine bu kuvvetin tesirinde teşekkül etmiş bulunmaktadırlar.

Bu kuvvetin karşısında bir merkezde toplanmak istiyen münasebetlerin kuvveti dim dik durur. Bu ikinci kuvvet öyle sosyal bir âmidir ki, az çok birbirine bağlı olan aynı kültür sahiplerinin birlik şuurlarını, birbirine bağlı oldukları duyusunu yaratmasa bile, bir arada tutar ve kamçılar. Sosyal olan bu âmil, dili ilk amacından saptırır¹⁰. Dilin ilk amacı hiç şüphe yok ki, büyük sayıda insan kütlelerinin aralarında vukua gelecek münasebetlerde bir aracı ödevi görmektir. Dilin nasıl meydana geldiği, nereden neşet ettiği meselesini burada inceliyecek değiliz. Fakat gerçekten daha başlangıçta dilin ancak ve yalnız birtakım işaretler vasıtasıyla bir ihbar yapmak, bir şeyi ifade etmek için vücade bulduğu, ondan sonra da aynı ihbar tarzını kullanan toplulukların en kutsal bir kültür serveti mevkiine yükseldiği yapılan tetkikler sonucunda açık olarak görülmüştür. İşte insanlar arasındaki yukarıda bahsettiğimiz bu münasebet nerede bir sınıra dayanır, bir engele rastlarsa, orada eski ve yeni dil şekilleri arasında veya alışılmış olanla ayrılık gösteren dil arasında kâfi derecede bir muvazenet vukua gelmez, bu takdirde diyelek büyük bir serbestlikle gelişip bir dil olur.

⁹ H. Güntert, Gründfragen der Sprachwissenschaft Leipzig 1925, S. 22,

¹⁰ Scarijnen-Fiacher: Einführung in das Studium der indogermanischen Sprachwissenschaft Heidelberg 1921, S. 94 ötesi.

Zira kültür birlikleri teşkilinin ve kültür tecerrüdü yapmanın neticesi dilbirliği teşkil etmek ve dil tecerrüdü yapmaktır. İşte böylece bir dil içerisinde çeşitli sınıf dilleri ve özel diller meydana geldiği gibi, en başta diyelekler olmak üzere bunların hepsinden kamuldil faydalanır. Şu halde diyeleklerinbizim için önemleri, onların aralarındaki bir çok kamul dillerin (langue commune) temelini teşkil etmeleri noktasında toplanır. Geçmiş zamanlar için misal olarak esas itibariyleATTİK diyeleği üzerine kurulmuş olan grek müşterek dili KOINEyi» şimdiki zaman için de hemen bütün diyeleklerden faydalanan Lüther'in yaptığı, hâlâ sürüp giden alman kamul dilini gösterebiliriz.

Acaba diyeleklerin hudutlarını tesbit etmek kabil olabilir mi?. "Hayır!., Onların hudutlarını bulup şu diyelek burada başlar burada biter demek çok kere imkânsızdır. Diller gibi onlar da birbirlerine karışmış bulunmaktadır. Pek ender hallerde tabii sınırlar lehçelerin de sınırlarını teşkil ederler. Fakat bu her zaman böyle olmaz.

Yukarıda diyelekler, sınıf dilleri ve özel diller ile müşterek, dil arasındaki münasebete azıcık ilişmiştik. Yine bu bahis üzerinde bir parça durmak faydasız olmayacaktır. Diyeleklerin kamul dil için ne büyük önemi olduğunu ne kadar belirtsek azdır. Onlar kamul dilin biricik bir tek kaynağıdır. Çünkü müşterek diller bu mahalli diyeleklerin üzerine kurulmuş bulunmaktadır. Zaten topluluğun, halkın ruhu demek, dilin ruhu demektir; dilin ruhu ise ancak diyeleklerde kendini gösterir.

Kamul dilin çok defa lehçelerden birinin üzerine kurulmuş olduğunu gördük. Şimdi de sınıf dillerinin veya özel dillerin kamul dil için neler verdiklerini bir parça inceliydim. Bunların kamul dil için verdikleri çok kere deyimlerdir. Bunlardan bir tanesini etnolojik bakımdan çok çekici bulduğum için burada anlatmaktan kendimi alamayacağım; Tûrkçemizde "*Değer biçmek, pag biçmek, baha biçmek,*" gibi *biçmek* kelimesi ile yapılmış bir takım deyimlerimiz var. Bana öyle geliyor ki, bu deyimler Ortaasyada at oynatan aynı zamanda tarım işleriyle de uğraşan atalarımızdan bize miras kalmış, bize o zamanları hatırlatan, deyimlerdir. Zira *biçmek* kelimesi bugün bile hemen hemen değişmemiş, olsa olsa genişlemiş bir mana ile hâlâ kullanılmaktadır. Yani demek istiyorum ki, *biçmek* ilk zamanlarda sadece ziraatçı sınıfının ekinlerini kesmeleri, biçmeleri işi manâsına gelirken, bugün bir mana genişlemesiyle terzilerin kumaşları biçmesi, mühendislerin herhangi birşeyin enini boyunu hesaplamaları manalarına da gelmektedir, Bizim için önemli olan bu deyimlerdir, yoksa sadece *biçmek* kelimesi değil. Meselâ "*değer biçme,*" anladığıma nazaran mübadele ticaretinin hüküm sürdüğü zamanlardan kalmıştır ve zannıma göre herhangi bir metanın lâıyk olduğu miktar, herhangi bir metanın almağa yeter (değer) miktarda hububat veya yonca kesmek, biçmek, manasına gelmekteydi. (*Pay biçmek,* boy mensuplarına veya ortakçıya hissesi ka-

darını kesip vermek manasında kullanılmaktaydı. Bunu şimdilik *biçmek* kelimesinin ilk manasından, (kesmek), çıkarabiliriz. Sonradan *baha biçmek* gibi farsca bir kelime ile türkçe *biçmek* kelimesinin birleşmesinden meydana gelen bir deyim ortaya çıkmıştır. Görülüyor ki müşterek dil sınıf dillerinden, burada gösterdiğimizize göre, tarım dilinden faydalanmayı da bilir.

Dillerin karışmış olmaları keyfiyeti diyebiliriz ki, onların kaderlerinde vardır. Zira diller birer kültür kompleksidirler. Yüzyıllar boyuna ve siyasî tarihe muvazi olarak kültürler arasında mübadeleler hiç bir zaman eksilmemiştir. Bazan mağlûp edilen milletlerin dilleri üstün çıkmış, galiplerin kelime hazinesi yabancı kelime bakımından kabarmış, bazan da bunun aksi olmuştur, galipler yerlilere dillerini kabul ettirmişlerdir. İnsanlar birbirleriyle münasebette bulundukça, bu iki taraflı alış veriş işine bütün bütün engel olmak kabil değildir. Çünkü ne tabiatın ne de insanların koyacakları kanunlarla herhangi bir dili korumak mümkündür.

Meselâ halk da, *Hanım* kelimesini unutmuştur, diye düşünüyordum. Fakat bir gün sokakta bir bayanın çantasını bulan Ankaralı, Çanakaleli, Sivaslı veya Karşlı birerin onun arkasından "*Bayan Hanım* müsaade eder misiniz, bu sizden mi düştü?,, diye seslendiğini duyduğum zaman, bu kelimenin başka manada da olsa halk arasında hâlâ yaşadığını anladım.

Bizim güzel türkçemiz de siyasî tarihin tesiri altında yüzyıllar boyunca arap ve acem dillerinin kelime hazinesinden faydalanmış, hattâ bununla da kalmıyarak bu yabancı dillerin şekle ait bazı kaidelerini kendine mal etmiştir. Şimdi pek haklı olarak dilimizi yabancı kelimelerden arıtmak istiyoruz. Çünkü yabancı kelimelere sahip olmak yabancı düşünüşünü benimsemek demektir. Fikrime göre bu arıtma işine dilin ruhu sayılan lehçelere giderek başlamak en doğru bir hareket olacaktır. Yani kelime yaratmak için, bu şekilde bir yenilik için diyeleklerden faydalanmak ilk işimiz olmalıdır. Ondan sonra herbirimiz kendimizden bir takım yenilikler yapabiliriz. Bunda şart yine diyeleklerin iyice tanınmasıdır. Oturduğumuz yerde bizim için edebi dil, yazı dili olan İstanbul lehçesine saplanarak analogi yoluyla bir takım uydurma kelimeler yapmıyalım. Gerçek lehçelere, Anadolumuzun lehçelerinin içlerine gidelim, orada bulduklarımızı devşirip getirelim. İşte bunları dilimize uyduralım, uydurmağa çalışalım. Bu işi nasıl yapmak icabettiği başka bir yazının konusunu teşkil eder; burada üzerinde durmak yersiz olur fikrindeyim.

Biz ne kadar bir şahıs olmak evsafına sahip olursak olalım, bizim için mihenk taşı yine halktır ve halk kalacaktır.

Görülüyor ki, her dil meselesi ancak ve yalnız sosyal bakımdan mütalaa edilebilir. Çünkü dilin yapısı da ancak ve yalnız sosyaldır.